

معرفی نظام‌های ارزیابی عملکرد و رتبه‌بندی

۱- نظام ارزیابی عملکرد و رتبه‌بندی شورای عالی انقلاب فرهنگی

شورای عالی انقلاب فرهنگی برای تحقق اهداف و مأموریت‌های خود با توجه به فراخی و گستردگی حوزه علم و فرهنگ و حجم فراوان موضوعات در دستور کار، چندین شورای تخصصی، هیأت و کارگروه تشکیل داده است که از آن جمله می‌توان به هیأت نظارت و ارزیابی فرهنگی و علمی در سال ۱۳۷۹ اشاره نمود. از جمله وظایف این هیأت، بررسی و ارزیابی وضع فرهنگ، آموزش و تحقیقات کشور؛ همچنین تعیین شاخص‌های کمی و کیفی می‌باشد. برابر آیین‌نامه هیأت، وضعیت فرهنگی، علمی، آموزشی و پژوهشی کشور در دو سطح خرد و کلان ارزیابی می‌شود.

■ ارزیابی کلان علم و فناوری

در ارزیابی کلان، وضع فرهنگی، علمی، آموزشی و پژوهشی کشور در مقیاس ملی و موقعیت نسبی آن در عرصه بین‌المللی بررسی می‌شود. ارزیابی کلان بر اساس شاخص‌های مصوب شورای عالی انقلاب فرهنگی در شش حوزه آموزشی، پژوهشی، دانشجویی، فرهنگی، اعتبارات و امکانات بررسی و تحلیل می‌گردد و وضع کشور با دیگر کشورهای جهان مقایسه می‌شود. تاکنون نتایج ارزیابی کلان در قالب سه گزارش اعلام گردیده است.

■ ارزیابی خرد علم و فناوری

در ارزیابی خرد علم و فناوری، عملکرد دانشگاه‌ها و مؤسسات پژوهشی کشور با یکدیگر مقایسه می‌شود که در نهایت به رتبه‌بندی آن‌ها می‌انجامد. این ارزیابی نیز در شش حوزه شاخص‌های انسانی، آموزشی، پژوهشی، دانشجویی، فرهنگی، مالی و اداری صورت می‌گیرد. همچنین نتایج ارزیابی در تخصیص بودجه و اعتبارات و نیز اعطای امتیازات به دانشگاه‌ها و سایر سازمان‌های فرهنگی، علمی، آموزشی و پژوهشی مدنظر مسئولان می‌باشد. تاکنون اطلاعات سال‌های ۸۱ تا ۸۹ دانشگاه، توسط معاونت طرح و برنامه به هیأت مذکور ارسال شده که نتایج رتبه‌بندی سال‌های ۸۱ تا ۸۵ در قالب دو گزارش دریافت شده است. در این گزارش‌ها رتبه هر دانشگاه به تفکیک شاخص‌ها تعیین شده؛ ولی رتبه کل برای دانشگاه‌ها اعلام نمی‌گردد.

مقدمه

ارزیابی بهره‌وری و کیفیت در هر سازمانی از جمله سازمان‌های آموزشی و پژوهشی مانند دانشگاه‌ها، که محرک‌های اصلی جامعه در رشد اقتصادی، بهره‌وری و کیفیت شناخته شده‌اند، اهمیت فراوان دارد. این ارزیابی، از طریق کمک به تعیین وضعیت موجود و ارتباط آن با اهداف کوتاه مدت و بلند مدت، بر بهبود عملکرد سازمان تأثیر چشم‌گیری می‌گذارد. یکی از کاربردهای نتایج ارزیابی در رتبه‌بندی است که به نوبه خود، می‌تواند در اعطای امتیازات به سازمان‌ها نیز تأثیرگذار باشد. از این رو نظام‌های رتبه‌بندی متعددی در سطح ملی و بین‌المللی برای ارزیابی و در نهایت رتبه‌بندی دانشگاه‌ها ایجاد شده‌اند که در معیارها و شیوه رتبه‌بندی با یکدیگر متفاوتند. در همین راستا معاونت طرح و برنامه که متولی راهبرد عملیاتی «ارتقای جایگاه رقابتی دانشگاه در رتبه‌بندی‌های ملی و بین‌المللی» در سند راهبردی دانشگاه می‌باشد، با هدف تعیین جایگاه دانشگاه فردوسی مشهد، نظام‌های رتبه‌بندی ملی و بین‌المللی را به صورت مستمر بررسی می‌نماید.

نظام‌های ارزیابی عملکرد و رتبه‌بندی ملی

عملکرد دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزشی و پژوهشی در سطح ملی توسط شورای عالی انقلاب فرهنگی، استانداری‌ها و وزارت علوم، تحقیقات و فناوری سنجیده می‌شود. لازم به ذکر است که در ارزیابی شورای عالی انقلاب فرهنگی و وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، صرفاً عملکرد دانشگاه‌ها بررسی می‌شود؛ ولی در ارزیابی استانداری، عملکرد کلیه دستگاه‌های دولتی استان با یکدیگر مقایسه می‌گردد.

رشد و توسعه پایدار دانشگاه، نیازمند ارزیابی عملکرد، تجزیه و تحلیل، و اجرای برنامه‌های بهبود است.

۲- نظام ارزیابی عملکرد و رتبه‌بندی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

پیرو پیشنهاد سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور و به استناد اصل یکصد و سی و هشتم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، آیین‌نامه ارزیابی عملکرد دستگاه‌های اجرایی کشور در تاریخ ۱۳۸۱/۱۰/۲۸ ابلاغ گردید. در این آیین‌نامه، هدف از ارزیابی عملکرد، سنجش، ارزش‌گذاری و قضاوت در خصوص عملکرد دستگاه‌های اجرایی کشور براساس قوانین و مقررات و با رویکرد اثربخشی و کارایی اقتصادی و همچنین به منظور ارتقای کیفیت خدمات دولتی تعریف شده است. طبق این آیین‌نامه، عملکرد دانشگاه‌ها در دو بعد عمومی و اختصاصی سنجیده می‌شود. وزارت علوم، تحقیقات و فناوری نیز به مانند سایر وزارتخانه‌ها از سال ۱۳۸۵ اقدام به جمع‌آوری فرم‌های خودارزیابی از دانشگاه‌های تحت پوشش نمود.

■ شاخص‌های عمومی

شاخص‌های عمومی در بین کلیه دستگاه‌های اجرایی سراسر کشور مشترک بوده و هر ساله توسط معاونت توسعه مدیریت و منابع انسانی رئیس جمهوری اعلام می‌شود. در همین راستا شاخص‌های سال ۱۳۹۰ شامل هفت محور به شرح زیر است:

- * استقرار و توسعه دولت الکترونیک (۳۰ امتیاز)؛
- * ساماندهی نیروی انسانی (۱۴۰ امتیاز)؛
- * اصلاح ساختارها و تمرکز زدایی (۶۰ امتیاز)؛
- * استقرار نظام جامع مدیریت عملکرد و ارتقای بهره‌وری (۲۳۰ امتیاز)؛
- * سلامت نظام اداری (۵۰ امتیاز)؛
- * توانمندسازی منابع انسانی (۶۰ امتیاز)؛
- * خدمت‌رسانی به مردم و شهروندمداری (۱۶۰ امتیاز).

■ شاخص‌های اختصاصی

شاخص‌های اختصاصی ویژه دستگاه‌های اجرایی هر وزارتخانه است. در همین راستا وزارت علوم، تحقیقات و فناوری در سال ۱۳۸۶ اقدام به نظرسنجی از دانشگاه‌ها در خصوص وزن‌دهی به شاخص‌های پیشنهادی نمود که به تولید ۳۵ شاخص در ۴ حوزه اختصاصی به شرح زیر انجامید:

- * آموزشی و تحصیلات تکمیلی؛
- * پژوهش و فناوری؛
- * دانشجویی و فرهنگی؛
- * ارزشیابی، اعتبارسنجی و تضمین کیفیت.

معاونت طرح و برنامه، اطلاعات سال‌های ۸۴ تا ۸۹ را در اختیار این وزارتخانه قرار داده که متأسفانه تاکنون فقط گزارش سال ۸۷ منتشر شده است. در آن سال دانشگاه فردوسی مشهد، رتبه ۱۱ را کسب نموده بود.

۳- نظام ارزیابی و رتبه‌بندی استنادی‌ها

مشابه وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، استنادی‌ها هر ساله اقدام به ارزیابی دستگاه‌های دولتی در هر استان می‌نمایند. شاخص‌های عمومی در این نظام رتبه‌بندی، مشابه وزارت علوم، تحقیقات و فناوری است در حالی که در مقیاس شاخص‌های اختصاصی تفاوت وجود دارد. در این نظام، ۳۸ شاخص اختصاصی در سه محور زیر تعریف شده‌اند:

- * محور آموزشی و تحصیلات تکمیلی (۵۰۶/۶۷ امتیاز)؛
- * محور پژوهش و فناوری (۱۵۶/۹۸ امتیاز)؛
- * محوردانشجویی و فرهنگی (۲۰۶/۵۲ امتیاز).

اطلاعات مرتبط با شاخص‌های این نظام رتبه‌بندی، از سال ۱۳۸۱ تاکنون به صورت مستمر توسط معاونت طرح و برنامه جمع‌آوری، جمع‌بندی و در اختیار استنادی خراسان رضوی قرار گرفته است. نتایج این ارزیابی هر ساله از طریق وب‌گاه معاونت طرح و برنامه ارائه گردیده است.

نظام ارزیابی و رتبه‌بندی جهان اسلام

در نشست سال ۲۰۰۳ مالزی، نمایندگان کشورهای اسلامی تصمیم گرفتند با همکاری یکدیگر در حوزه مسائل علمی فعال‌تر عمل نمایند. در نشست سال ۲۰۰۵ مکه این حقیقت روشن شد که تعداد بسیار کمی از دانشگاه‌های جهان اسلام در لیست ۵۰۰ دانشگاه برتر جهان قرار دارند. بدین ترتیب مقرر گردید ۲۰ دانشگاه برتر جهان اسلام مشخص شوند تا با حمایت مالی، آن‌ها بتوانند در لیست ۵۰۰ دانشگاه برتر جهان قرار گیرند. در این راستا در اجلاس سال ۲۰۰۶ کویت، کشور ترکیه یک مدل رتبه‌بندی از دانشگاه‌های جهان اسلام ارائه نمود که مورد تأیید اعضا قرار نگرفت. بنابراین مقرر گردید با تشکیل هسته‌ای مرکزی، شاخص‌های مطلوب جهت رتبه‌بندی دانشگاه‌های جهان اسلام تعیین گردد. در اجلاس پاکستان در سال ۲۰۰۸، کلیه وظایف رتبه‌بندی پایگاه استنادی علوم جهان اسلام (ISC) ^۱ به ایران به عنوان نهاد رتبه‌بندی دانشگاه‌های جهان اسلام واگذار شد. این پایگاه دانشگاه‌ها را در پنج محور زیر مورد ارزیابی قرار می‌دهد:

- * آموزشی (وزن ۳۵٪)؛
- * پژوهشی (وزن ۵۰٪)؛
- * تأثیر اجتماعی و اقتصادی (وزن ۷۵٪)؛
- * تسهیلات (وزن ۳٪)؛
- * وجهه بین‌المللی (وزن ۷٪).

لازم به ذکر است که اطلاعات مورد نیاز این پایگاه برای سال‌های ۸۸ و ۸۹ توسط معاونت طرح و برنامه ارسال شده ولی صرفاً نتایج سال ۸۸، آن‌هم فقط برای دانشگاه‌های داخل کشور منتشر گردیده است. در آن گزارش، رتبه دانشگاه فردوسی مشهد، ۸ اعلام شده بود.

نظام‌های ارزیابی و رتبه‌بندی بین‌المللی

رتبه‌بندی‌های جهانی با انتشار اولین گزارش نظام رتبه‌بندی شانگهای در سال ۲۰۰۳ آغاز گردید. این نتایج، جهان و به‌خصوص اروپا را متعجب ساخت زیرا دانشگاه‌های دو کشور آمریکا و انگلیس، جایگاه ۲۰ دانشگاه برتر را انحصاراً به خود اختصاص داده بودند. ایجاد نظام رتبه‌بندی تایمز در سال ۲۰۰۴، پاسخ اروپا به نظام رتبه‌بندی شانگهای بود. علاوه بر این دو، نظام‌های رتبه‌بندی جهانی بیشتری نیز وجود دارند که در ادامه به توضیح برخی از مشهورترین آن‌ها می‌پردازیم:

۱. نظام رتبه‌بندی دانشگاه‌های جهان (ARWU)

مؤسسه شانگهای جیوانگ از سال ۲۰۰۳، فعالیت خود را در زمینه ارزیابی و رتبه‌بندی دانشگاه‌های جهان آغاز نمود. این مؤسسه هر ساله حدود ۱۰۰۰ دانشگاه را ارزیابی نموده و ۵۰۰ دانشگاه برتر جهان را اعلام می‌نماید. شاخص‌های ارزیابی در این نظام رتبه‌بندی عبارتند از:

- * تعداد فارغ‌التحصیلان برنده جایزه نوبل (وزن ۱۰٪)؛
- * تعداد اعضای هیأت علمی برنده جایزه نوبل (وزن ۲۰٪)؛
- * استادان پر استناد در ۲۱ رشته موضوعی (وزن ۲۰٪)؛
- * مقالات نمایه شده در نمایه استنادی علوم (SCIE) و نمایه استنادی علوم اجتماعی (SSCI) (وزن ۲۰٪)؛
- * مقالات چاپ شده در مجلات Nature & Science (وزن ۲۰٪)؛
- * عملکرد مؤسسه به ازای بودجه (وزن ۱۰٪).

۲. نظام رتبه‌بندی تایمز (THE)

مؤسسه رتبه‌بندی انگلیسی تایمز، اسامی ۴۰۰ دانشگاه برتر جهان را با استفاده از ۱۳ شاخص در پنج محور اعلام می‌نماید. محورهای ارزیابی در این نظام رتبه‌بندی عبارتند از:

- * آموزش: فضای یادگیری (وزن ۳۰٪)؛
- * پژوهش: حجم، درآمد و اعتبار (وزن ۳۰٪)؛
- * استنادها: اثربخشی تحقیقات علمی (وزن ۳۰٪)؛
- * درآمد صنعتی: نوآوری (وزن ۲۵٪)؛
- * وجهه بین‌المللی: اعضای هیأت علمی، دانشجویان و پژوهش (وزن ۱۵٪).

۳. نظام رتبه‌بندی QS

مؤسسه رتبه‌بندی انگلیسی QS، در سال ۲۰۱۱، حدود ۲۰۰۰ دانشگاه را ارزیابی و ۷۰۰ دانشگاه برتر جهان را اعلام نموده است. نکته حائز اهمیت در رتبه‌بندی اخیر، ارائه دو عنصر اطلاعاتی جدید است. اولاً دانشگاه‌ها بر اساس هشت معیار اشتغال، تخصص، نوآوری و انتقال دانش، وجهه بین‌المللی، زیرساخت، کیفیت پژوهش، کیفیت آموزش و استخدام فارغ‌التحصیلان ارزیابی گردیده و به هر یک از آنان از صفر ستاره (پدترین) تا پنج ستاره (بهترین) اختصاص یافته است. ثانیاً شهریه‌های سالانه دانشگاه‌ها به تفکیک مقاطع کارشناسی و تحصیلات تکمیلی مشخص شده است. اطلاعات مذکور، این امکان را به داوطلبان می‌دهد که با دانستن تعداد ستاره‌ها و هزینه‌ها، دانشگاه مورد نظر خود را جهت تحصیل انتخاب نمایند. شاخص‌های ارزیابی در این نظام رتبه‌بندی عبارتند از:

* اعتبار علمی (وزن ۴۰٪) (اندازه‌گیری از طریق نظرسنجی)؛

- * شهرت استادان (وزن ۱۰٪) (اندازه‌گیری از طریق نظرسنجی)؛
- * نسبت ارجاع به مقالات هر یک از اعضای هیأت علمی (وزن ۲۰٪) (اندازه‌گیری از طریق پایگاه اسکوپوس)؛
- * نسبت دانشجویان به استاد (وزن ۲۰ درصد)؛
- * تعداد دانشجویان بین‌المللی (وزن ۵ درصد)؛
- * تعداد استادان بین‌المللی (وزن ۵ درصد).

۴. نظام رتبه‌بندی سایماگو (SIR)

مؤسسه اسپانیایی سایماگو از سال ۲۰۰۹، ارزیابی و رتبه‌بندی سالانه دانشگاه‌ها و مؤسسات پژوهشی سراسر جهان را آغاز نموده است. در سال ۲۰۱۱، این مؤسسه ۳۰۴۲ دانشگاه و مؤسسه جهان را بر اساس ۶ شاخص ارزیابی و رتبه‌بندی نمود. شاخص‌های این نظام رتبه‌بندی به شرح زیر می‌باشد:

- * خروجی: تعداد مقالات علمی منتشر شده بر مبنای پایگاه اسکوپوس؛
- * همکاری‌های بین‌المللی: تعداد مقالات مشترک با مؤسسات وابسته از دویا چندکشور در پروژه‌های تحقیقاتی؛
- * اثر نرمال شده: نسبت تأثیر علمی بر مبنای ضریب تأثیر مقالات منتشر شده یک دانشگاه نسبت به تأثیر متوسطی که دانشگاه‌های دیگر در همان زمینه تحقیقاتی در دنیا داشتند.
- * میزان انتشار در ۲۵ درصد بهترین مجلات: در صد مقالات با ارجاع بسیار بالا در مجلات برتر (۲۵ درصد بالای جدول) در هر زمینه تحقیقاتی؛
- * شاخص تخصص: نشان‌دهنده پراکنش در خروجی‌های علمی یک مؤسسه به لحاظ موضوع است. مقدار این شاخص بین صفر تا یک می‌باشد که به ترتیب نشان‌دهنده پراکندگی یا تمرکز موضوعی خروجی‌های آن مؤسسه است.
- * نرخ تعالی: درصد مقالات علمی با ارجاع بسیار بالا (۱۰٪ بالای جدول) در هر زمینه تحقیقاتی.

۵. نظام رتبه‌بندی وبومتریک (WR)

مؤسسه تحقیقاتی CSIC از اولین سازمان‌های تحقیقات پایه در اروپا و دارای حدود ۱۲۶ مرکز و آزمایشگاه در سطح کشور اسپانیا می‌باشد که تحقیقات خود را بر پایه وب‌گاه‌ها از سال ۲۰۰۷ آغاز نموده است. این مؤسسه، هر شش ماه یکبار حدود ۲۰ هزار مؤسسه آموزش عالی را در سراسر جهان بر اساس «وب‌گاه» آن‌ها ارزیابی و رتبه‌بندی می‌نماید. اگرچه افزایش کیفیت وب دانشگاه‌ها فعالیتی پژوهشی یا آموزشی تلقی نگردیده و بنابراین تأثیری در نظام‌های رتبه‌بندی علمی ندارد، لیکن معیاری از تمایل آن دانشگاه به ارائه دستاوردهای خود می‌باشد. در ژانویه سال ۲۰۱۲ نیز رتبه و امتیاز ۲۰ هزار و سیصد دانشگاه به تفکیک هر شاخص مشخص شده است. شاخص‌های ارزیابی در این نظام رتبه‌بندی عبارتند از:

- * اندازه صفحات وب (وزن ۱۰٪)؛ * فایل‌های قابل دسترسی (وزن ۱۰٪)؛
- * میزان ارجاعات (وزن ۳۰٪)؛ * قابلیت مشاهده دیگران (وزن ۵۰٪).

۶. پایگاه اطلاعاتی اسکوپوس

پایگاه اطلاعاتی اسکوپوس شامل اطلاعات مقالات نمایه شده از سال ۱۹۶۰ تاکنون است و امکان گزارش‌دهی در زمینه‌های مختلف از جمله عنوان مقاله، نام نویسنده، کشور نویسنده و شهر نویسنده را دارد. با استفاده از این اطلاعات، چهار گزارش در مورد جایگاه کشور ایران در بین کشورهای جهان و همچنین جایگاه دانشگاه فردوسی مشهد در بین دانشگاه‌های ایران، منطقه و جهان اسلام در سال‌های ۲۰۱۱، ۲۰۱۰، ۲۰۱۲ تقدیم گردیده است.

جایگاه دانشگاه فردوسی مشهد در نظام‌های ارزیابی و رتبه‌بندی بین‌المللی

آخرین وضعیت دانشگاه فردوسی مشهد در نظام‌های ارزیابی و رتبه‌بندی بین‌المللی در جدول شماره ۱ تقدیم شده است. در رتبه کشوری این جدول، دانشگاه‌های علوم پزشکی و آزاد لحاظ نشده‌اند.

جدول شماره ۱: جایگاه دانشگاه فردوسی مشهد در نظام‌های رتبه‌بندی بین‌المللی

توضیحات	رتبه دانشگاه فردوسی مشهد		سال رتبه‌بندی	عنوان نظام ارزیابی
	جهانی	کشوری		
رتبه ۲۰ دانشگاه برتر جهان اسلام اعلام نشده است.	-	۸	۲۰۱۱	ISC
در این نظام رتبه‌بندی، صرفاً ۵۰۰ دانشگاه برتر جهان مشخص می‌شود.	-	-	۲۰۱۱	ARWU
در این نظام رتبه‌بندی، صرفاً ۴۰۰ دانشگاه برتر جهان مشخص می‌شود.	-	-	۲۰۱۱	Times
در این نظام رتبه‌بندی، صرفاً ۷۰۰ دانشگاه برتر جهان مشخص می‌شود.	-	-	۲۰۱۱	QS
در این نظام رتبه‌بندی، صرفاً ۳۰۴۲ دانشگاه برتر جهان مشخص می‌شود.	۱۲۶۱	۸	۲۰۱۱	SIR
در این نظام رتبه‌بندی، ۲۰۳۰۰ دانشگاه برتر جهان مشخص می‌شود.	۶۷۳	۳	ژانویه ۲۰۱۲	WR
-	-	۷	۲۰۱۱	Scopus

جدول شماره ۲: گزارش‌های ارائه شده توسط معاونت طرح و برنامه

عنوان گزارش	سال رتبه‌بندی	شماره گزارش	عنوان نظام ارزیابی
ده دانشگاه برتر جهان	۲۰۱۱	۱	ARWU
پنج دانشگاه برتر جهان در رتبه بندی موضوعی			
ده دانشگاه برتر آسیا			
دانشگاه‌های برتر ایران	۲۰۱۱	۲	THE
ده دانشگاه برتر جهان			
پنج دانشگاه برتر جهان در رتبه‌بندی موضوعی			
ده دانشگاه برتر آسیا	دسامبر ۲۰۱۱	۴	QS
دانشگاه‌های برتر ایران			
وضعیت دانشگاه‌های کشور			
رتبه کشوری / منطقه‌ای / جهانی دانشگاه‌های برتر ایران	۲۰۱۱	۶	SIR
امتیاز دانشگاه‌های برتر ایران به تفکیک هر شاخص			
ده دانشگاه برتر جهان	ژانویه ۲۰۱۲	۸	WR
ده دانشگاه برتر آسیا			
دانشگاه‌های برتر کشور	۲۰۱۰	۹	Scopus
جایگاه دانشگاه فردوسی مشهد در سطح ملی، جهان اسلام و منطقه	۲۰۱۱		
رتبه علمی کشور در جهان	۲۰۱۱		
جایگاه دانشگاه فردوسی مشهد در سطح ملی	۲۰۱۲	۱۲	

گزارش‌های ارائه شده توسط معاونت طرح و برنامه

تاکنون در مورد جایگاه دانشگاه فردوسی مشهد در نظام‌های ارزیابی و رتبه‌بندی بین‌المللی، معاونت طرح و برنامه ۱۲ گزارش به شرح جدول شماره ۲ در اختیار مدیران دانشگاه قرار داده است. متن کامل این گزارشها در وب‌گاه معاونت طرح و برنامه، بخش ارزیابی عملکرد و رتبه‌بندی، قسمت دستاوردها موجود است.

نشانی: سازمان مرکزی دانشگاه فردوسی مشهد، معاونت طرح و برنامه
 تلفن: ۰۵۱۱-۸۸۰۲۳۰۰
 E-Mail: vpb@um.ac.ir
 با همکاری: نفیسه کارگذار
 مشاور علمی: دکتر فریبرز رحیمی‌نیا
 ویراستار ادبی: جعفر چهارمحالی